

О. С. Червона

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

**Прагматико-комунікативні параметри функціонування дієслівних перифраз
(на матеріалі сучасної італійської мови)**

Червона О.С. Прагматико-комунікативні параметри функціонування дієслівних перифраз (на матеріалі сучасної італійської мови). Цю статтю присвячено дослідженню прагматико-комунікативних параметрів функціонування дієслівних перифраз на матеріалі сучасної італійської мови. Були розглянуті теоретичні засади щодо вивчення теорії мовленнєвого акту та проаналізовані класифікації мовленнєвих актів з огляду на функціонування в них дієслівних перифраз та була досліджена типологія підходів до визначення мовленнєвого акту. Також були проаналізовані комунікативно-прагматичні та емотивно-оцінні параметри дієслівних перифраз італійської мови, що функціонують у складі МА у якості чинника інтенсифікації перлокутивного ефекту та іллокутивної сили МА як найбільш рекурентних та специфічних засобів мовного вираження.

Ключові слова: мовленнєвий акт, комунікативна інтенція, перлокутивний ефект, іллокутивна сила, дієслівні перифрази.

Червона О.С. Прагматико-коммуникативные параметры функционирования глагольных перифраз (на материале современного итальянского языка). Эта статья посвящена изучению прагматико-коммуникативных параметров функционирования глагольных перифраз на материале современного итальянского языка. Были рассмотрены теоретические основы изучения теории речевых актов и проанализированы классификации речевых актов ввиду функционирования в них глагольных перифраз, и была рассмотрена типология подходов к изучению речевого акта. Так же были проанализированы коммуникативно-прагматические и эмотивно-оценочные параметры глагольных перифраз итальянского языка, которые функционируют в составе РА в качестве показателя интенсификации перлокутивного эффекта и иллокутивной силы РА как самых рекуррентных и специфических средств языкового выражения.

Ключевые слова: речевой акт, коммуникативная интенция, перлокутивный эффект, иллокутивная сила, глагольные перифразы.

Chervona O.S. The pragmatic-communicative parameters of the functioning of the verbal periphrasis (on the material of the modern Italian language).

This article is devoted to the study of the pragmatic-communicative parameters of the functioning of the verbal periphrasis on the material of the modern Italian language. Were reviewed the theoretical foundations of the study of the theory of speech acts and analyzed the classifications of the speech acts according to the use of the verbal periphrasis, and the typology of the study of speech act. Were analysed communicative-pragmatic and affective-evaluative parameters of verbal periphrases of Italian that function in composition SA as an index of intensification of perlocutionary effect and elocutionary force of SA as most recurrent and specific means of language expression.

Key words: speech act, communicative intention, perlocutionary effect, illocutionary power, verbal periphrasis.

Інтерес сучасної лінгвістики до проблеми мовленнєвого акту (МА) був зумовлений низкою факторів. Незважаючи на те, що існує ціла низка праць присвячених теорії МА, та на те, що протягом останніх десятиліть теорія МА накопичила значний теоретичний потенціал, який застосовується в лінгвопрагматиці, дискурсології та комунікативній лінгвістиці, поки ще зарано говорити про теорію МА як про завершену наукову концепцію.

Мовленнєвий акт – базова мінімальна одиниця вербальної комунікації; інтенційно та ситуаційно зумовлене, граматично й семантично організоване висловлення, що супроводжується відповідними діями мовця, спрямованими на адресата та його реакцію [7:425].

Ф. С. Бацевич кваліфікує МА як цілеспрямовану мовленнєву дію, що виконується згідно з принципами та правилами мовленнєвої поведінки, що характерні для певного суспільства; мінімальна одиниця нормативної соціомовленнєвої поведінки,

що досліджується в межах прагматичної ситуації, тобто з урахуванням особистостей адресанта й адресата, контексту та ситуації спілкування, специфіки комунікації та її чинників [2:187]. Н. Д. Арутюновою мовленнєвий акт визначається як мінімальна основна одиниця мовленнєвого спілкування, в якій реалізується одна комунікативна мета, говорить, і здійснюється вплив на адресата [1].

Останніми роками у лінгвістиці були зроблені спроби проаналізувати МА на матеріалі різних мов

з різних теоретичних позицій, з огляду на це, **актуальність** нашого дослідження визначається інтересом сучасної лінгвістики до прагматико-інтенціональної специфіки функціонування мовних одиниць, зокрема, зосередились на функціонуванні у мовленнєвих актах дієслівних перифраз на матеріалі італійської мови. **Об'єктом** нашого дослідження виступають різні типи мовленнєвих актів. **Предметом** нашого дослідження є прагматична сторона мовленнєвих актів з огляду на вживання в них дієслівних перифраз на матеріалі сучасної італійської мови.

Мета роботи полягає в дослідженні комунікативно-прагматичних особливостей функціонування дієслівних перифраз у мовленнєвих актах на матеріалі сучасної італійської мови. Мета визначила вирішення наступних **завдань**: 1) дослідити типологію підходів до визначення мовленнєвого акту та розглянути класифікації МА; 2) проаналізувати комунікативно-прагматичні та емотивно-оцінні параметри дієслівних перифраз італійської мови, що функціонують у складі висловлювань-МА у якості чинника інтенсифікації перлокутивного ефекту та специфічного виміру, іллокутивної сили / функції МА як найбільш рекурентних та специфічних засобів мовного вираження.

Цілісна концепція мовленнєвих актів (МА) була запропонована англійським філософом і логіком, представником неопозитивізму Дж. Остіном, який у посмертно виданій книзі «How to do things with words» 1962 р., що створена на основі його лекцій у Гарварді у 1955 р., розглядав мовлення як знаряддя здійснення цільової установки мовця в діяльній ситуації МА [7:727]. Ідеї Дж. Остіна розвивали філософи-аналітики, логіки та прагматики Дж. Серль, П. Строссон, Г.-П. Грайс, Дж. Ліч, Д. Шпербер, лінгвісти А. Вежбицька та М. Нікітін [2:187].

Так, у МА Дж. Остін виділяє три рівня: локутивний, іллокутивний і перлокутивний акти. За Остіном, локуція (локутивний акт) – це побудова фонетично та граматично правильного висловлювання певної мови з певним смислом і референцією, це акт говоріння у сукупності фонетичного, фатичного (лексикалізації та граматицізації висловлення) та ретичного (смыслепопородження та референтного співвіднесення) компонентів. Він визначає іллокуцію (іллокутивний акт) як втілення у висловлюванні, породжуваному в процесі мовленнєвого акту, певної комунікативної інтенції, комунікативної мети, що надає висловлюванню конкретної спрямованості. Іллокутивний акт вказує на значення пропозиції, що виражається, та на комунікативну мета цього висловлювання. Як зазначає Дж. Остін, іллокуція – це спосіб використання локуції, це, власне, те, заради чого створюється конкретний МА. Перлокуція (перлокутивний акт) – це наслідки впливу

іллокутивного акту на конкретного адресата чи аудиторію, наслідки досягнення результату МА, зважаючи на вплив мовця на свідомість та поведінку адресата, які можна окреслити як «виконання наказу», «переляк», «подив», тощо [7:727].

З огляду на вище зазначене, досягнення та стратегічне планування певного перлокутивного ефекту, виступає як інтенційно-свідомий спланований адресантом перебіг комунікації, який можливо деталізувати за ознакою «тип емотивного реагування отримувача повідомлення». Відомо, що такому суттєвому уточненню ще підлягали усі класифікації фундаторів теорії МА та були створені нові класифікації саме на підставі параметрів перформативності, психологічного стану мовця, постактової інтенції, статусів мовця та його партнера, імпліцитності.

Однією з найдетальніших виступає класифікація німецьких лінгвістів Т. Баллера та В. Бренненштуля, які поділяють МА за спрямуванням впливу на: зміни у фізичному контексті, ментальному контексті, зміни соціальних станів, мовного контексту. Класифікація містить усі дієслова мовленнєвої діяльності англійської мови, котрі можуть уживатися перформативно. Вона побудована за ієрархічним принципом, який охоплює 24 типізації та 600 категорій, за якими розподілено 4800 дієслів мовленнєвих актів [2:191].

У вітчизняних лінгвістичних студіях найбільш визнаною є класифікація Г. Почепцова [5]. Спираючись на ідеї Дж. Остіна та Дж. Серля, він будує свою класифікацію в рамках лінгвістичної теорії пропозиції, розрізняючи в реченні тісно пов'язані структурний (конструктивний), семантичний і прагматичний аспекти. В центрі уваги висувається комунікативна інтенція, що виступає як комунікативно-інтенціональний зміст речення. Прагматичні типи речень виділяються на основі спільності «ефектів знаків», тобто спільності реакцій адресата. Дослідник виділяє: констатив як твердження факту, промісив як обіцянку, менасив як загрозу, директив як наказ (ін'юнктив) або прохання (реквестив), квеситив як питання [5:64].

В інтерпретації Дж. Серля та Д. Вандервенена зміст іллокутивного акту відбивається в іллокутивній силі / функції, що включає такі компоненти: іллокутивну мету, спосіб її досягнення, інтенсивність, умови пропозитивного змісту, попередні умови, умови щирості, інтенсивність умов щирості [8].

Дослідник В. Богданов також зараховує до компонентів МА мету, засоби її досягнення, *умови досягнення, інтенсифікатори або послаблювачі*, пов'язані з досягненням поставленої мети. Водночас, визначення іллокутивної сили включає параметри, які відображають психологічний стан комунікантів, або в термінах загальної теорії комунікації йдеться про деталізацію блока інтерактивного виміру загальної моделі комунікації

за такими параметрами як статусні соціальні ролі, психологічна атмосфера спілкування [3:189].

У зв'язку із зазначеним, аналіз саме цих вузлів багатовимірної моделі комунікації (послаблення / мітигація / підсилення іллокутивних сил, тип емоційного реагування адресата, співвідношення статусних ролей) ми визначили як фокусуєчий критерій дослідження особливостей функціонування дієслівних перифраз сучасної італійської мови, які виступають багаторівневими та складноструктурованими засобами мовного вираження різноманітних типів емоційного реагування адресата та виступають складовою частиною маркерів інтерактивності за параметрами «психологічний стан протікання мовленнєвої взаємодії / специфіка статусних ролей комунікантів».

Поряд з цим, функціонування ДП у висловленні певного МА можливо кваліфікувати як специфічний чинник створення перлокутивного ефекту, як мовний засіб вираження інтенсивності іллокутивної сили / функції, виступаючи водночас вагомим осередком впливу на успішність завершення комунікації з урахуванням різноманітності інтерактивних/статусних, психологічних, культурно-детермінованих, етично-нормативних параметрів, в яку поміщена мовленнєва взаємодія.

Задля цієї мети ми маємо відокремити випадки вживання та функціонування дієслівних перифраз суто у висловленнях/МА, які відрізняються від перформативного речення (від англ. perform – виконувати, робити, здійснювати), яке вводить істинну пропозицію, констатив, яка відповідає діям і намірам мовця. Констатив – тип повідомлення, яке позначає стан речей, констатувє факт об'єктивної дійсності. Перформатив – висловлювання, еквівалентне дії, вчинку: *Sto arrivando a casa – Я вже майже дійшов додому*. Де дієслівна перифраза stare+герундій виражає дію в процесі її протікання.

Розглянемо більш докладніше особливості функціонування дієслівних перифраз у МА відмінних від констативів. Зазначимо, що Дж. Остін розмежував 5 класів МА за критерієм їх іллокутивної сили: 1) вердиктиви – акти рішення, думки, оцінки, схвалення; 2) екзерситиви (англ. exercise – здійснювати, використовувати, виявляти) – це акти наказу, примусу, попередження, поради, призначення; 3) комісиви (англ. commitment – зобов'язання) – акти обіцянки; 4) бехабітиви (англ. behave – поводитися та habit – звичка) – це акти вибачення, похвали, співчуття, сварки, привітання; 5) експозитиви (англ. exposition – тлумачення, пояснення, опис, показ) – акти ролі висловлення мовця у мовленнєвій взаємодії [4].

Застосовуючи наведену класифікацію до досліджуваного матеріалу, продемонструємо наступне: візьмемо, наприклад, висловлення: *Aveva*

già fatto parlare di se. Дієслівна перифраза «fare+Inf.», яка в висловленні виступає в контекстному оточенні з прислівником «già», ми вважаємо не радикальною версією екзерситиву (примусу), в якому перлокутивний ефект має побудити адресата до симетричної дії (прагматичне значення «спонукання»).

Водночас, з урахування параметрів психологічної атмосфери протікання мовленнєвої взаємодії, цей МА можливо інтерпретувати як перебування адресата у стані коливання / невпевненості, з огляду на що, радикальна версія примусу вважається нами як недоречна. З іншого боку, цей МА можливо кваліфікувати як імпліцитний акт екзерситиву.

Щодо інтерпретації параметру «статусна / соціально зумовлена роль комунікантів», вважаємо доречним зауважити, що функціонування дієслівної перифрази у цьому імпліцитному МА може бути проінтерпретовано як свідомо інтенція пом'якшеної версії примусу з огляду на позицію поваги щодо адресата.

Задля порівняння та підтвердження нашої думки нагадаємо, що «радикальна версія» екзерситиву (примусу) зазвичай виражається дієсловами наказу з вживанням умовного способу (modo congiuntivo) та предикату, що виражається дієслівною лексемою, а не дієслівною конструкцією, тоді як «не радикальна версія» цього МА у більшості випадків має свій специфічний засіб мовного вираження – дієслівну перифразу. Наприклад: *Vuoi aiutarmi? Non ti sta per costare molto? – Ти не допоможеш мені? Тобі це не дуже важко?* У цьому висловленні-квестиві, який ми також розглядаємо як імпліцитний МА, функціонування ДП вказує на такі параметри інтерактивності як нерівність статусних ролей у перебігу мовленнєвої взаємодії, де свідомо спланований перлокутивний ефект також виключає радикальну версію «примусу», з огляду на те, що він апелює до пресупозиції нормативно-етичного виміру культурних цінностей учасників комунікативної взаємодії.

У якості висновків та прогнозування подальших напрямків дослідження функціонування ДП зазначимо наступне:

1. Запроваджене дослідження комунікативно-прагматичних особливостей функціонування ДП у МА «екзерситивів» відкриває їх потенціал як специфічних мовленнєвих структурно-складних маркерів інтенсифікації / мітигації (пом'якшення) іллокутивних сил всього висловлення. Водночас вживання ДП у висловленні дозволяє їх інтерпретувати у площині інтерактивного виміру мовленнєвої дії, а саме: вимір психологічного стану мовців, їх статусних і соціальних ролей.

2. Було відокремлено випадки вживання та функціонування ДП у висловленнях/МА від їх вживання у перформативному реченні, та вбачаємо

дуже перспективним аналіз функціонування ДП у висловленнях-квестивах.

3. Подальше дослідження ДП може розвиватися у напрямку деталізації реконструювання чинників їх контекстного оточення та порівняльного аналізу їх мовної семантики з контекстуально-

функціональними (реконструйованими з контекстного оточення) функціональними дискурсивними значеннями.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Речевой акт // Лингвистический энциклопедический словарь / Н. Д. Арутюнова. – М. : Сов. Энциклопедия, 1990. – С. 412–413.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – К.: Академія, 2004. – 375 с.
3. Богданов В. В. Речевое общение. Прагматический и семантический аспекты / В. В. Богданов. – Л. : Изд -во ЛГУ, 1990. – 88с.
4. Остин Дж. Слово как действие / Дж. Остин // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 7. – С. 23–34.
5. Почепцов Г. Г. Теорія комунікацій / Г. Г. Почепцов. – К. : Видавничий центр "Київський університет", 1999. – 308 с.
6. Радугин А. А. Русский язык и культура речи / А. А. Радугин. – М. : Библионика, 2004. – 257 с.
7. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопдія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2011. – 844 с.
8. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации: Монографическое учебное пособие / Е. А. Селиванова. – К. : Брама, 2004. – 336 с.
9. Серль Дж. Классификация иллокутивных актов // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1986. – 424 с.
10. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика. – Винница : Нова Книга, 2009. – 272 с.